

УДК 37(091)(430)«1939/1945»

DOI: <https://doi.org/>

АРТУР ГОБОЗАШВІЛІ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0341-7077>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: arthurhobozashvili@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ І ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ В 1933-1945 РР.

Виявлено, що освіті і вихованню націонал-соціалісти приділяли чималу увагу, ставлячи перед цими сферами конкретні завдання: поширення і підтримка нового світогляду. Упродовж декількох років обличчя німецької освіти було докорінно змінено: вона стала слугувати єдиній меті – вихованню фанатиків, не здатних до критичного сприйняття реальності, що їх оточує. Концептуальні побудови освіти і виховання в Третньому рейху не відрізнялися ані оригінальністю мислення, яке поступилося свободою через заідеологізованість, ані сумлінністю педагогічного розуму.

Встановлено, що освіта в Третньому рейху, на думку А. Гітлера, не повинна була зводитися до занять у задушливих навчальних класах: її потрібно було, відповідно до певних вікових груп, доповнити спартанським, політичним і військовим навчанням.

Здійснено аналіз процесу централізації системи освіти Третнього рейху. У 1933 р. були прийняті урядові постанови про початок нацифікації всієї освітньої системи країни від початкової школи до університетів. Першими практичними кроками в реалізації цього курсу стали ухвалені у травні 1934 р. декрети про створення імперського міністерства науки, виховання та народної освіти на чолі з Бернгардом Рустом, та заміну децентралізованої системи освітнього керування на централізовану.

Встановлено, що шкільні підручники були перероблені в расистському та антисемітському дусі. Відповідно до ідеологічних вимог змінився характер викладання окремих предметів, зокрема географії. Так, шкільні навчальні мапи були замінені з географічних на «геополітичні» з метою нав'язати молоді, що державні кордони повинні постійно змінюватися, залежно від розвитку потреби Німеччини в «життєвому просторі». З'явилися й нові, необхідні для підготовки молоді для здійснення агресивних планів нацистів, предмети. Окрім військової справи, з 1934–1935 навчального року було введено дисципліну «орієнтування на місцевості».

Охарактеризовано мережу позашкільних нацистських дитячих та молодіжних організацій: «Пімпфе», «Юнгфольк», «Гітлерюгенд», «Юнгмедхен», «Бунд дойчер медхен».

Доведено, що за 12 років існування Третнього рейху стався катастрофічний занепад всієї системи освіти, коли її розпочали підганяти під стандарти нацистської диктатури. «Реформи», проведені нацистським керівництвом в системі освіти в Німеччині, мали катастрофічні наслідки. Зокрема, відбулося різке зниження рівня інтелектуальної та професійної підготовленості учнів; система, яка раніше користувалася загальною повагою завдяки якості та обсягу знань, гідності та обґрунтованості, перетворилася на додаток до нацистського міністерству пропаганди; з року в рік рівень підготовки учнів стрімко падав на всіх етапах – від початкової школи до університетів.

Ключові слова: система освіти; школа; нацизм; фюрер; Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини; школи Адольфа Гітлера; «Майн Кампф»; «Пімпфе»; «Юнгфольк»; «Гітлерюгенд»; «Юнгмедхен»; «Бунд дойчер медхен».

Постановка проблеми в загальному вигляді. Режим націонал-соціалістів у Німеччині поставив європейську цивілізацію на край прірви. Як нацистам вдалося прийти до влади в цивілізованій країні і яким був спосіб життя за правління НСДАП – ці питання актуальні до сьогодні, особливо для тих, кому не довелося особисто зіткнутися з нацизмом і жити за нацистського режиму.

Освіті і вихованню націонал-соціалісти приділяли чималу увагу, ставлячи перед цими сферами конкретні завдання: поширення і підтримка світогляду, в дусі якого відбувалося будівництво «тисячолітнього рейху». Надзвичайно жорсткою була уніфікація та стандартизація цих галузей: буквально упродовж декількох років змінили обличчя німецької освіти, яка стала слугувати єдиній меті – вихованню фанатиків, не здатних до критичного сприйняття реальності, що їх оточує. Не даремно молоді та її вихованню ідеологи Третнього рейху відводили вирішальну роль в усіх перетвореннях і здебільшого призначали молодих людей на ключові пости у державних органах. Більшості так званих alte Kämpfer («старих бійців») було не старші 30 років.

Концептуальні побудови освіти і виховання, як і усе створене на замовлення тоталітарної «виховної держави», не відрізнялися ані оригінальністю мислення, яке поступилося свободою через заідеологізованість, ані сумлінністю педагогічного розуму. Педагоги, які з позицій сьогодення будуть розглядати погляди ідеологів націонал-соціалізму, будуть здивовані відсутністю в них дидактичної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема освіти і виховання в Третньому рейху є продовженням розкриття діалектики просвітництва і формування тоталітарного характеру, започаткованого представниками Франкфуртської школи Т. Адорно, М. Горкгаймером, Е. Фроммом та іншими. Розкриттю походження і природи тоталітаризму присвячено чимало досліджень у філософській, історичній і політологічній культурологічній спадщині II половини XX ст. Передусім варто виокремити праці Г. Андерса, Г. Арндта, Ю. Габермаса, Р. Дарендорфа, К. Поппера та ін. Останніми роками поживався інтерес до цієї проблематики у філософсько-антропологічній, культурологічній та філософсько-педагогічній площині (Г. Гізеке А. Кошорке, В. Мартинкевіч, П. Слотердаjk та ін.).

Серед вітчизняних дослідників, які активно займаються дослідженням окресленої проблеми, виокремлюємо М. Бабіну, В. Броннікова, О. Давлетова, Б. Дем'яненко, Р. Еванса, І. Женіна, В. Левіна, М. Култаєва та ін. Так, російська дослідниця М. Бабіна аналізує вищу освіту в Німеччині у 1933–1945 рр. як інструмент політичної боротьби та ствердження влади Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини.

Вітчизняний політолог Б. Дем'яненко порівнює функціонування систем освіти в міжвоєнних СРСР та Німеччині, відзначаючи однаковість завдань, які ставилися тоталітарними режимами перед освітою під час її модернізації. Політизація реформування вищої освіти в Німеччині у 1933–1945 рр. розглядається також у роботах В. Броннікова, І. Женіна, В. Левіна та ін.

Доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Президент Українського товариства філософії освіти М. Култаєва детально розглядає витоки, політико-ідеологічні контексти та концептуальні конструкти освіти і виховання в Третньому рейху.

Мета статті – висвітлити теоретичні засади виховання і освіти в Німеччині у 1933–1945 рр., зокрема думки ідеологів Третього рейху про шкільну освіту та виховання молоді і процес формування націонал-соціалістичної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів приходу до влади Гітлер розпочав здійснювати свою програму, відповідно до якої Німеччина повинна була досягти нової величі. Її здійснення передбачало два етапи. На першому етапі ставилося завдання згуртувати німців у народну спільність. Для цього необхідно було подолати класові, конфесійні та політичні суперечності, очистити арійську расу від «чужої крові», уніфікувати державне керівництво, створити сильну вертикаль влади, яка б спиралася на принцип особистого керівництва державою, економікою, суспільним життям. Лише виконавши цю внутрішню роботу, можна було розраховувати на успіх на другому етапі – у зовнішній експансії. Розв'язанням завдань першого етапу нацистський режим займався здебільшого до 1936 р., після чого почалася тотальна підготовка до війни. Це пояснює той факт, що основні трансформації у системі освіти Німеччини за нацистського режиму відбулися у 1933–1936 рр. (Чернуха, 2015).

Освіта в Третньому рейху, як уявляв її собі Гітлер, не повинна була зводитися до занять у задушливих навчальних класах: її потрібно було, відповідно до певних вікових груп, доповнити спартанським, політичним і військовим навчанням. Вона повинна була досягати своєї вершини не в університетах або технічних вузах, де навчалася незначна кількість німецької молоді, а у процесі примусового відбування трудової, а потім і військової повинності.

У 1933 р. були прийняті урядові постанови про початок нацифікації всієї освітньої системи країни від початкової школи до університетів. Першими практичними кроками в реалізації цього курсу стали ухвалені у травні 1934 р. декрети про створення імперського міністерства науки, виховання та народної освіти на чолі з Бернгардом Рустом, та заміну децентралізованої системи освітнього керування на централізовану.

Початок політики уніфікації був ознаменований прийняттям Закону «Про злиття земель з Рейхом», що означало ліквідацію федерального устрою. Управління системою освіти увійшло до компетенції імперського Міністерства науки, виховання і народної освіти. Очоливши Міністерство освіти 30 квітня 1934 р., Б. Руст безперервно залишався на посаді до 30 квітня 1945 р., зарекомендувавши себе послідовним та енергійним виконавцем ідей та політики режиму в галузі, тому входив до складу всіх нацистських урядів. У добу Веймарської республіки Б. Руст був звільнений з посади шкільного вчителя через активну пропагандистську діяльність і психічні відхилення, що в очах А. Гітлера було швидше гарною характеристикою, ніж вадою. Ще на початку своєї роботи Б. Руст чітко визначив головне завдання: «Система освіти має виховувати фізично здорових і етнічно свідомих німців у дусі націонал-соціалізму» (Гукасова, 2010). Для цього, на думку нацистського керівництва, на всіх рівнях необхідно було провести кадрові чистки, кардинально змінити зміст навчальних програм і ціннісну матрицю так, аби освітня система прищеплювала німецькій молоді беззаперечну віру у вищість арійської раси, націоналізм і антисемітизм, колективістську етику.

З метою недопущення появи в школах «ідеологічно неосвічених» викладачів, спроможних внести крамолу в розум молодого покоління, було створено «Націонал-соціалістичну спілку вчителів», яка до 1937 р. об'єднала 97 % вчителів Німеччини (Буллок, 1998). Для вчителів були відкриті курси націонал-соціалістичного вчення. З кінця 30-х років викладацька практика заборонялася особам, які не проходили службу в SA, не відбули трудову повинність і не перебували в «Гітлерюгенді».

Своєрідно будувалася в німецьких школах і навчальний процес. Багато в чому цьому сприяв особисто А. Гітлер, який зберіг з дитинства лють до будь-якого системного та різнопланового навчання. Він неодноразово говорив про те, що «...в школі необхідно давати лише загальні знання... Я переорієнтую освіту на навчання головному... Немає сенсу в середній школі навчати дітей двом мовам... Навіщо хлопчику, який хоче займатися музикою, геометрією, хімією, фізикою? Що він запам'ятає з усього цього? Нічого...» (Пікер, 1998). Дійсно, навіщо нацистам потрібно було всебічно розвинуте молоде покоління, якщо у своїй праці «Майн Кампф» А. Гітлер зазначав, що «...вся освіта, що здійснювалася нацистською державою, повинна була насамперед націленою не на те, аби забивати голову учням знаннями, а на те, щоб формувати здорове тіло» (Гітлер, 2003).

Середня школа в Третньому рейху являла собою жалюгідне видовище, викладання багатьох предметів було значною мірою скорочене. За рахунок скорочення академічного курсу навчальних дисциплін багато часу в школах розпочали приділяти військовій справі.

Шкільні підручники були перероблені в расистському та антисемітському дусі. Гітлер наголошував, що «навчання повинно бути побудовано таким чином, щоб німецькі діти одразу розуміли свою расову перевагу» (Розанов, 1964). Відповідно до ідеологічних вимог змінився характер викладання окремих предметів, зокрема географії. Шкільні навчальні мапи були змінені, перетворившись на «геополітичні» із мап географічних. При цьому стверджувалося, що навчати школярів за звичайними географічними мапами шкідливо, адже це означало, що закріпляться уявлення щодо існуючих «несправжніх» кордонів, коли потрібно навіяти молоді, що державні кордони повинні постійно змінюватися, залежно від розвитку потреби Німеччини в «життєвому просторі». У школах з'явилися й нові, необхідні для підготовки молоді для здійснення агресивних планів нацистів, предмети (Чернуха, 2015).

Окрім військової справи, з 1934–1935 навчального року було введено дисципліну «орієнтування на місцевості». З цього приводу в наказі Міністерства освіти говорилося: «...німецька молодь повинна вийти з гімнастичних залів і спортивний майданчиків для планомірних вправ на місцевості, основою повинна бути солдатська настанова, яка вимагає виконання вправ з подолання перешкод, дисциплінарних вправ для досягнення покори і точності...» (Бернадинера, 1934).

Нацисти не обмежувалися докорінними змінами в школах і університетах й створили цілу мережу позашкільних нацистських дитячих та молодіжних організацій. Першою була «Пімпфе», яка об'єднувала хлопчиків віком від 6 до 10 років, там на них укладалися спеціальні «книги діяльності», де відстежували ідеологічний зріст хлопчика (Ширер, 1991). По досягненню десятирічного віку діти переходили на наступний рівень ідеологічної підготовки – організація «Юнгфольк», де знаходилися до 14 років. Найкращі могли після цього потрапити до елітної нацистської школи «Адольф Гітлер», де виховувалися майбутні партійні функціонери. Переважна більшість після «Юнгфолька» потрапляла до «Гітлерюгенду» (14–18 років). У цій організації німецька молодь отримувала фундаментальні основи нацистського світосприйняття та військово-спортивну підготовку, а сама організація була побудована відповідно до військового зразка: форма, звання тощо (Чернуха, 2015).

Керівник «Гітлерюгенда» Бальдур фон Ширах не визнавав, що його організація надавала слухняних солдат для вермахту. Якою «моральною» та «ідеалістичною» була німецька молодь, багато народів змогли переконатися під час Другої світової війни. Наприкінці 1938 р. молодіжні організації нацистської Німеччини нараховували 8,7 млн. вихованців (Галкин, 1989).

Після досягнення повноліття молодий німець залишався в лещатах нацистської системи освіти. 18-річні юнаки відпрацьовували річну трудову повинність, а дівчата працювали на фермах, або хатніми робітницями у містах. Завершували нацистську освіту, побудовані за принципом Тевтонського ордену, так звані замки рицарського ордену. Їх було чотири: фізичне самовдосконалення; поглиблене вивчення нацистської ідеології; обґрунтування призначення німецького народу панувати над світом, оволодіння політичними і військовими науками (Ширер, 1991). Нова нацистська освіта не давала змоги розповсюджуватися відмінним від націонал-соціалістичних поглядів і виховувала молодь для служіння одній ідеї – націонал-соціалізму і фюрерові.

Осторонь від позашкільної освіти не залишалися також і німецькі дівчата. Педагоги Третього рейху поділяли думку А. Гітлера, що «німецька дівчина є передусім підданою держави, а громадянкою стає лише після взяття шлюбу. Закріпленню цього стереотипу сприяла діяльність «Спілки німецьких дівчат» (BMD) як особливого підрозділу «Гітлерюгенд». З 1939 р. усі дівчата мали обов'язково відвідувати щотижневі вечорниці у спеціальних приміщеннях (Heimabende), а також спортивні заняття з метою стати

трансляторами і носіями націонал-соціалістичного виховання» (Култаєва, 2018). Для дівчат також були створені організації «Юнгмедхен» (10–14 років) і «Бунд дойчер медхен» (14–21 рік).

Але для реалізації занадто амбітних і досить незвичних для закоснілих функціонерів Третього рейху планів бракувало вчителів. Вимога дружніх і навіть приятельських педагогічних відносин між педагогами та учнями у «новій школі» виявилася в ті часи майже нездійсненною місією, адже німецьке суспільство ще не було готовим до побратимства у школах, хоча функціональне виховання, на якому наполягали педагогічні авторитети тоталітарної «виховної держави», могло здійснюватися лише в таких умовах. Вчителі, здатні на це, були винятком у німецькій авторитарній педагогічній традиції. Поєднати дисциплінарні заходи з успадкованими від попередньої традиції корпоративними студентськими звичками та духом товаришування було складно. У нових навчально-освітніх закладах ці пропозиції сприймалися як дезорієнтири, що призводило не до очікуваного саморозвитку особистості учнів, а до духовної деградації. Їх самостійність проявлялася здебільшого негативно, «народний світогляд» перетворювався на аксіологічний нігілізм і знищення моральних важелів впливу на молодь, особливо на розбещених активістів.

Школи, які створювалися безпосередньо за ініціативою функціонерів Третього рейху, були живим унаочненням внутрішніх протиріч тоталітарної держави. Варто зазначити, що більшість з цих шкіл була заснована всупереч негативному ставленню до них з боку Б. Руста. Елітні школи, які мали готувати майбутніх фірерів різного рангу, за своєю організаційною формою, курикулярними опціями і виховними стратегіями демонстрували усі внутрішні суперечливі моменти націонал-соціалістичної філософії освіти і виховання.

Зокрема, школи Адольфа Гітлера підпорядковувалися не відповідному міністерству, а партії. А. Гітлер не лише дозволив цим школам носити своє ім'я, але й вважав їх важливим елементом, необхідним для підтримки диктатури. Це були середні школи, для навчання в них відбирали 12-річних хлопців за рекомендацією гітлерюгенд, щоб у подальшому сформувати з них лідерів, у тому числі й для заміщення партійної верхівки. Навчання тут було безкоштовним. Здібності і розумовий розвиток майбутніх учнів спочатку не бралися до уваги, хоча згодом автори цього сумнівного проекту вже вказували на необхідність відбирати підготовлених і здібних підлітків своїм шкільним адміністраторам. Але, очевидно, найгіршою вадою діяльності таких шкіл була нездатність їхньої адміністрації планувати навчально-виховну роботу, розробляти програми і навчальні плани. Основний акцент у навчанні був зроблений на серцевині ідеології німецького фашизму – вченні про раси, на міфологізованій німецькій історії і передусім на книзі Гітлера «Майн кампф», де жанр виховного роману, поширений в німецькій белетристиці, поєднувався з популістськими ідеями та настановами, як підкорювати маси і приймати рішення (Култаєва, 2018).

Як зазначає М. Култаєва, симулякри буттєвої укоріненості, закріплені у метафориці і габітусі німецьких фашистів, зрештою виявилися декорацією їхньої безрідності і віддаленості від життєвих інтересів народу, від імені якого і начебто для якого чинились злочини проти людства. Одним з таких симулякрів були так звані товариські відносини між вчителями та учнями. Так, у школі Адольфа Гітлера вчителі позиціонували себе «добрими товаришами» учнів, відкриваючи перед ними усі підводні течії кар'єри солдата, але паралельно заохочували дітей до згубних звичок. Безпосередньо Гітлерові у таких гібридних авторитарно-партнерських педагогічних відносинах відводилася роль або батька, або старшого брата.

В елітних навчальних закладах Третього рейху також була порушена обіцянка щодо рівних шансів доступу до освіти. Діти робітничого класу завершували свою освіту в школі Адольфа Гітлера і ставали солдатами, «фірерство» яких обмежувалося жорстким поведженням з «нижчими расами» і в підкоренні фірерам вищого рангу, тим самим реалізуючи одне із головних завдань політико-педагогічного виховання – самопримус. Просування до середнього класу учням цих закладів унеможливлювалося через їхню елементарну неосвіченість, у той час як у традиційних німецьких школах навіть у робочому середовищі підтримувався досить високий рівень освіти, включаючи навіть гру на музичних інструментах (Култаєва, 2018).

Випускники шкіл Адольфа Гітлера формально мали ставати резервом для партійної еліти за умов продовження навчання у так званих «орденбурггах» (орденський замок), сама назва яких мала пробуджувати у юнаків почуття власної приналежності до середньовічного лицарства.

Цей тип вищої школи був гібридом між військовою академією та традиційним університетом. Але через брак викладачів і коштів цей проект так само, як і школи Адольфа Гітлера, зазнав самознищення. Тепличними умовами для вихованців вирізнялася вища школа для дітей можновладців рейху (NS – Deutsche Oberschule Starnberger See). Це був інтернат у мальовничому місці на Штарнберзькому озері. У ньому більше уваги приділялося відпочинку і розвагам, ніж навчанню.

На шкільному подвір'ї можна було грати в гольф, займатися парусним спортом. Поганих оцінок тут нікому не ставили, особливо коли куратором закладу став Рудольф Гесс, прихильник антропософських поглядів Рудольфа Штайна та вальдорфської педагогіки. У школі цього типу особливо чітко виявилися всі проблеми і негаразди освітніх експериментів націонал-соціалізму. Це передусім брак дисципліни, безграмотність, відсутність поваги до досвідчених офіцерів, викладачів та священників, гомосексуалізм і гвалтування жінок. Безперечно, ці факти приховувалися, адже керівництво закладу погрузло в зловжи-

ваннях та корупції, а викладацький склад у переважній більшості був некомпетентним і підміняв освіту здобуттям практичних навичок та досвідного знання (Култаєва, 2018).

Загалом національно-політичні навчальні заклади, незалежно від їх типу, були чоловічими. Культура і атмосфера, яка в них панувала, нагадувала студентські корпорації XIX-го століття та солдатське побратимство часів Першої світової війни. Щоправда, серед такого роду закладів існували три для дівчат, але це не змінювало антифеміністську позицію правлячої верхівки націонал-соціалістичної держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. За 12 років існування Третього рейху стався катастрофічний занепад всієї системи освіти, коли її розпочали підганяти під стандарти нацистської диктатури. «Реформи», проведені нацистським керівництвом у системі освіти в Німеччині, мали катастрофічні наслідки: відбулося різке зниження рівня інтелектуальної та професійної підготовленості учнів; система, яка раніше користувалася загальною повагою завдяки якості та обсягу знань, гідності та обґрунтованості, перетворилася на додаток до нацистського міністерства пропаганди; з року в рік рівень підготовки учнів стрімко падав на всіх етапах – від початкової школи до університетів.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків можна визначити дослідження ідеологічних складників націонал-соціалістичної виховної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бабина М. С. Высшее образование как инструмент политической власти в Третьем Рейхе. *Вестник Томского государственного университета*. 2016. № 404. С. 27–31.
- Беркович Е. Наука в тени свастики. *Нева: литературный журнал*. 2008. № 5. С. 175–189.
- Бронников В. Д., Приймак О. В. Вплив політичної кон'юнктури на освіту і науку в Німеччині 1933–1945 рр. *Грані*. 2013. № 1. С. 100–103.
- Буллок А. Гитлер и Сталин: жизнь и власть. Смоленск : Русич, 1998. Т. 1. 715 с.
- Галкин А. Германский фашизм. Москва : Наука, 1989. 352 с.
- Германский фашизм у власти / под ред. Б. Бернадинера. Москва : Политиздат, 1934. 91 с.
- Гитлер А. Майн кампф. Харьков : Свитовид, 2003. 704 с.
- Гукасова Н. Р. К некоторым проблемам формирования национал-социалистической педагогики. *Психология и педагогика: методика и проблемы*. 2010. № 12(1). С. 124–129.
- Дем'яненко Б. Освіта та виховання в умовах тоталітаризму. *Нова політика*. 2001. № 3. С. 41–45.
- Капитонов Е. Н., Капитонов И. Е. Ситуация в немецкой науке при нацистах. *Вестник ТГТУ*. 2008. Т. 14. № 2. С. 409–415.
- Конопелько О. В. Реалізація ідеологічної функції держави: досвід Німеччини. *Право і безпека*. 2013. № 2 (49). С. 33–38.
- Култаєва М. Філософія освіти і виховання Третього рейху: витоки, політико-ідеологічні контексти та концептуальні конструкти. *Філософія освіти*. 2018. № 1 (22). С. 25–82.
- Левин В. И. Наука при тоталитаризме: Германия, 1933–1945. *Alma mater*. 2010. № 1. С. 71–75.
- Пашков В. О. Система вищої освіти як предмет політичного управління у Третьому рейху: цілі та наслідки. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 1 (37). С. 28–33.
- Пикер Г. Застольные разговоры Гитлера. Смоленск : Русич, 1998. 411 с.
- Пленков О. Ю. Тайны Третьего Рейха: культура на службе вермахта. Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2011. 480 с.
- Розанов Г. Германия под властью фашизма. Москва : Наука, 1964. 278 с.
- Салата О. О. Діяльність Міністерства народної освіти і пропаганди Німеччини в системі нацистської ідеології в 1933–1941 рр. *Гілея*. 2015. Вип. 99. С. 101–106.
- Чернуха О. В. Стан науки та освіти в Третьому рейху. *Гілея*. 2015. Вип. 102. С. 97–101.
- Ширер У. Взлет и падение третьего рейха. Москва : Воениздат, 1991. Т. 1. 719 с.

REFERENCES

- Babina, M. S. (2016). Vysshee obrazovanie kak instrument politicheskoi vlasti v Tret'em Reikhe [Higher education as a tool of political power in the third reich]. *Tomsk State University Journal*, 404, 27-31 [in Russian].
- Berkovich, E. (2008). Nauka v teni svastiki [Science in the shadow of the swastika]. *Neva*, 5, 175-189 [in Russian].
- Bernadinera B. (Ed.). (1934). *Germaniskii fashizm u vlasti [German fascism in power]*. Moskva: Politizdat [in Russian].
- Bronnikov, V. D., & Pryimak, O. V. (2013). Vplyv politychnoi kon'iunktury na osvitu i nauku v Nimechchyni 1933-1945 rr. [The influence of political conditions on education and science in Germany in 1933-1945]. *Grani*, 1, 100-103 [in Ukrainian].
- Bullok, A. (1998). *Gitler i Stalin: zhizn i vlast [Hitler and Stalin: life and power]* (Vol. 1). Smolensk: Rusich [in Russian].
- Chernukha, O. V. (2015). Stan nauky ta osvity v Tretomu reikhu [Third Reich science and education state]. *Hileya*, 102, 97-101 [in Ukrainian].
- Dem'ianenko, B. (2001). Osvita ta vykhovannia v umovakh totalitaryzmu [Education and upbringing in conditions of totalitarianism]. *New Politics*, 3, 41-45 [in Russian].
- Galkin, A. (1989). *Germaniskii fashizm [German fascism]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Gitler, A. (2003). *Main kampf [Mein Kampf]*. Kharkov: Svitovid [in Russian].
- Gukasova, N. R. (2010). K nekotorym problemam formirovaniia natsional-sotsialisticheskoi pedagogikiv [On some problems of the formation of National Socialist pedagogy]. *Psikhologiya i pedagogika: metodika i problem [Psychology and Pedagogy: Methodology and Problems]*, 12(1), 124-129 [in Russian].
- Kapitonov, E. N., & Kapitonov, I. E. (2008). The situation in German science under the Nazis [Sciences in Germany under Nazis]. *Transaction TSTU*, 14(2), 409-415 [in Russian].

- Konopelko, O. V. (2013). Realizatsiia ideolohichnoi funktsii derzhavy: dosvid Nimechchyny [Realization of ideological state function: experience of German]. *Law and safety*, 2(49), 33-38 [in Ukrainian].
- Kultaieva, M. (2018). Filosofiia osvity i vykhovannia Tretoho reikhu: vytoky, polityko-ideolohichni konteksty ta kontseptualni konstrukty [Philosophy of Education of the Third Reich: origin, political and ideological contexts and conceptual constructions]. *Philosophy of Education*, 1 (22), 25-82 [in Ukrainian].
- Levin, V. I. (2010). Nauka pri totalitarizme: Germaniia, 1933-1945 []. *Alma mater*, 1, 71-75 [in Russian].
- Pashkov, V. O. (2018). Systema vyshchoi osvity yak predmet politychnoho upravlinnia u Tretomu reikhu: tsili ta naslidky [The system of higher education as a subject of political management in the Third Reich: goals and consequences]. *Herald of the National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". Politology. Sociology. Law*, 1(37), 28-33 [in Ukrainian].
- Piker, G. (1998). *Zastolnye razgovory Gitlera [Hitler's table conversations]*. Smolensk: Rusich [in Russian].
- Plenkov, O. Iu. (2011). *Tainy Tretego Reikha: kultura na sluzhbe vermakhta [Secrets of the Third Reich: culture in the service of the Wehrmacht]*. Moskva: OLMA Media Grupp [in Russian].
- Rozaov, G. (1964). *Germaniia pod vlastiu fashizma [Germany under the rule of fascism]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Salata, O. O. (2015). Diialnist Ministerstva narodnoi osvity i propahandy Nimechchyny v systemi natsyystskoi ideolohii v 1933-1941 rr. [Activities of the Ministry of Education and Promotion System in Germany of Nazi ideology in the 1933-1941 biennium]. *Hileya*, 99, 101-106 [in Ukrainian].
- Shirer, U. (1991). *Vzlet i padenie tretogo reikha [The rise and fall of the third Reich] (Vol. 1)*. Moskva: Voenizdat [in Russian].

ARTHUR GOBOZASHVILI

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF EDUCATION IN GERMANY IN 1933-1945.

It was found that the National Socialists paid considerable attention to education and upbringing, setting before these areas specific tasks: the dissemination and support of a new worldview. Within a few years, the face of German education was radically changed: it began to serve a single purpose - to educate fanatics who are not able to critically perceive the reality around them. The conceptual constructions of education and upbringing in the Third Reich did not differ either in the originality of thinking, which gave way to freedom due to ideology, or in the honesty of the pedagogical mind.

It was established that education in the Third Reich, according to A. Hitler, should not be reduced to classes in suffocating classrooms: it had to be, according to certain age groups, supplemented by Spartan, political and military training.

An analysis of the process of centralization of the education system of the Third Reich. In 1933, government decrees were passed to begin the nationalization of the entire educational system of the country from primary school to universities. The first practical steps in the implementation of this course were the decrees adopted in May 1934 on the establishment of the Imperial Ministry of Science, Education and Public Education, headed by Bernhard Rust, and the replacement of the decentralized system of educational management with a centralized one.

It has been established that school textbooks have been reworked in a racist and anti-Semitic spirit. In accordance with ideological requirements, the nature of teaching certain subjects, including geography, has changed. Thus, school curricula ranged from geographical to "geopolitical" in order to suggest to young people that state borders should be constantly changing, depending on the development of Germany's need for "living space". There were also new items needed to prepare young people for the Nazi plans. In addition to military affairs from the 1934-1935 academic year, the discipline of "orienteeing" was introduced.

The network of out-of-school Nazi children's and youth organizations is characterized: "Pimpfe", "Jungfolk", "Hitler Youth", "Jungmedhen", "Bund Deutscher Medhen".

It has been proven that during the 12 years of the Third Reich's existence, the entire education system collapsed catastrophically when it began to be adjusted to the standards of the Nazi dictatorship. The "reforms" carried out by the Nazi leadership in the German education system had catastrophic consequences. In particular, there was a sharp decline in the level of intellectual and professional training of students; the system, which had previously enjoyed universal respect for the quality and scope of knowledge, dignity and validity, became an appendage to the Nazi Ministry of Propaganda; year after year, the level of preparation of students fell sharply at all stages - from primary school to universities.

Key words: education system; school; Nazism; Fuhrer; National Socialist Workers' Party of Germany; schools of Adolf Hitler; "Mein Kampf"; "Pimpfe"; "Jungfolk"; "Hitler Youth"; "Jungmedhen"; "Bund Deutscher Medchen".